

DREPTUL LA ORGANIZARE ÎN TRANSILVANIA (1849—1918)*

„O caracteristică esențială a mișcării muncitorești din țara noastră o constituie faptul că, încă din stadiul de început al existenței lui, proletariatul și-a pus problema organizării ca clasă, înțelegând că aceasta este o condiție hotărâtoare pentru desfășurarea cu succes a luptei politice împotriva claselor exploatoare, pentru realizarea țelurilor sale revoluționare, pentru eliberarea socială a tuturor celor ce muncesc” (Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973*, Editura politică, București, 1973, p. 10—11).

1. — Una din condițiile sine qua non ale succesului luptei clasei muncitoare în condițiile societății capitaliste o constituie *temeinica ei organizare*. „Neputincios cînd este izolat, muncitorul devine o forță atunci cînd se unește cu tovarășii săi, capătă posibilitatea să lupte împotriva capitalistului și să-i opună rezistență.

Unirea devine o necesitate pentru muncitor, în fața căruia stă deja marele capital¹.

În Transilvania, după înăbușirea revoluției burghezo-democratice de la 1848, cu toate că politica economică a Austriei și mai apoi a Imperiului austro-ungar s-a caracterizat prin ridicarea numai a acelor ramuri ale industriei, care urmau să alimenteze cu materii prime și produse brute industria din Viena, Budapesta și din alte centre din afara Transilvaniei, procesul obiectiv al dezvoltării capitalismului n-a putut fi oprit.

Nașterea și dezvoltarea clasei muncitoare a dus și în Transilvania la luptă împotriva exploatării, împotriva condițiilor inumane de viață și de muncă. Și aici, ca și în România, s-a intuit de timpuriu, ca o condiție obligatorie a succesului luptei, legătura obiectivă dintre lupta clasei muncitoare și organizarea ei profesională și politică. La început au fost înființate asociațiile de ajutor reciproc², și este de subliniat că s-a manifestat de atunci tendința, cu largul sprijin al statului, de a face din aceste asociații organizații patro-

* Cu referire specială la organizarea clasei muncitoare.

¹ *Lenin despre sindicate 1895—1923*, Editura Consiliului General al Sindicatelor, București, 1958, p. 26.

² O astfel de asociație a fost înființată la Brașov, în 1846, de către muncitorii tipografi, iar în 1851 a fost creată o alta la Timișoara, sub denumirea „Casa comună de ajutor de boală și călătorie a tipografilor” (Vezi *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878)*, Editura politică, București, 1971, p. 265—267).

nale, autoritățile interzicînd desfășurarea vreunei activități politice în cadrul lor.

Sfîrșitul deceniului al șaptelea al secolului trecut a marcat crearea, în 1868, a *Asociației generale a muncitorilor din Timișoara*, cea mai încheagată organizație din acea vreme, dar s-a cunoscut organizarea și a altor asociații muncitorești la: Oradea, Oravița, Reșița, Anina, Arad, Sibiu, Cluj, toate dovedind că mișcarea muncitorească din Transilvania făcea pași serioși înainte³.

Cu toate că în 1871, aceste organizații au primit o puternică lovitură din partea guvernului burghezo-moșieresc ungar, care, arestînd o parte din conducătorii de seamă ai mișcării muncitorești, a înscenat procesul de „infidelitate”⁴, iar prin măsurile represive ale aceluiași guvern s-a ajuns la o anumită stagnare a mișcării muncitorești din Transilvania, înființarea de „case muncitorești” și chiar de uniuni profesionale a continuat⁵.

Deși importante nu numai pentru faptul că ele au venit în sprijinul membrilor lor, ci și prin aceea că în cadrul lor au crescut elemente muncitorești, inițiatorii de mai tîrziu ai sindicatelor, asociațiile de ajutor reciproc s-au deosebit de asociațiile profesionale, în primul rînd prin aceea că asociațiile profesionale nu desfășurau o activitate de ajutorare, ci de răspîndire a ideii luptei pentru îmbunătățirea situației clasei muncitoare, iar apoi prin aceea că asociațiile profesionale „rupeau cu ideea »colaborării pașnice cu burghezia«, idee specifică activității asociațiilor de ajutor reciproc. De asemenea, ele au fost asociații independente de burghezie, cu o conducere aleasă din rîndurile muncitorilor”⁶.

Pe linia organizării politice, în anul 1878 s-a făcut un prim pas: s-a deschis la Budapesta primul „Congres socialist” la care au participat și reprezentanți ai muncitorilor din Transilvania și aici și atunci s-a hotărît înființarea „Partidului celor fără drept de vot”, care a fost desființat de autorități la scurtă vreme. I-a urmat evenimentul din 1880, cînd s-a constituit, tot la Budapesta, Partidul General Muncitoresc, la congres participînd și o delegație a muncitorimii din Transilvania⁷.

După aceea, timp de 10 ani a avut loc în mișcarea muncitorească din Ungaria (deci și din Transilvania, în 1867, împotriva voinței și aspirațiilor națiunii române — cea mai numeroasă parte a populației Transilvaniei, acest străvechi teritoriu românesc a fost anexat Ungariei) un proces care a dus în final la formarea Partidului Social-Democrat, în urma Congresului din 7—8 decembrie 1890.

³ Vezi A. Egyed, *Istoricul asociațiilor muncitorești din Transilvania între anii 1868—1872*, în *Studii*, nr. 6/1956, p. 27—50.

⁴ Vezi *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 627—631.

⁵ *Idem*, p. 603, 605, 633—637, 699—700, 703, 705—708 ș.a.; vezi și A. Egyed, *Despre mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890*, în *Studii*, nr. 4/1957, p. 33—54.

⁶ L. Fodor, *Începuturile mișcării sindicale din Transilvania (1848—1900)*, în *50 de ani de la crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din România. 1906—1956*, Editura Consiliului Central al Sindicatelor, București, 1958, p. 113.

⁷ Vezi A. Egyed, *Despre mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890*, p. 37.

După crearea P.S.D., la al cărui Congres de constituire, la punctul referitor la mișcarea sindicală s-a arătat necesitatea organizării economice a muncitorilor, sindicatele fiind considerate „...școli de educație politică și economică a proletariatului“, s-a trecut și în Transilvania la organizarea, de către muncitori, a sindicatelor. Amintim exemplificativ, că la 10 august 1892 a luat ființă, la Cluj, Asociația profesională a muncitorilor pantofari și cizmari, că în perioada anilor 1891—1892 au mai fost create: sindicatul tâmplarilor, al pantofarilor, al croitorilor, al perierilor și al dogarilor — la Arad; sindicatul tâmplarilor și cel al pantofarilor — la Timișoara; sindicatul croitorilor și cel al pantofarilor — la Brașov, proces ce a continuat în anii următori⁸. În 1892 a fost constituit Consiliul sindicatelor, compus din delegații asociațiilor profesionale, avînd drept sarcină îndrumarea activității sindicale.

În fața amplificării acțiunilor în vederea creării de sindicate, Congresul al III-lea al P.S.D. (1894) a propus următoarele:

„Avînd în vedere că sindicatele trebuie privite ca cele mai potrivite organizații pentru trezirea interesului muncitorilor indiferenți față de mișcarea politică;

avînd în vedere că în împrejurările de astăzi, în situația economică și politică actuală și în actuala stare a mișcării de partid, sindicatele constituie baza unei organizații puternice și active;

congresul obligă pe fiecare tovarăș să fie membru al sindicatului din profesia sa, dacă nu-l împiedecă împrejurări obiective;

obligă de asemenea conducerea partidului să sprijine mișcarea sindicală⁹, ca în Statutul de organizare a P.S.D., elaborat în 1895, să se prevadă și formele de organizare a mișcării sindicale.

Venit la cîrma țării în 1895, guvernul Bánffy a inaugurat epoca unor crunte acțiuni de prigoană împotriva mișcării muncitorești. Cu toate acestea, activitatea în vederea organizării în sindicate s-a amplificat și primul Congres al sindicatelor, ținut între 21—22 mai 1899, a însemnat un mare pas înainte pe linia organizării clasei muncitoare. S-a cerut la acest congres „recunoașterea legală a drepturilor muncitorilor de a se organiza apărarea intereselor lor economice, pentru obținerea condițiilor mai bune de trai, prin înțelegeri între ei, prin grevă sau boicot.

Interzicerile care stînjenesc organizarea și sprijinirea mișcărilor de acest fel, fie sub formă de legi, fie prin decrete ministeriale, trebuie suspendate de către guvern, fiind nedrepte și necorespunzătoare spiritului vremii¹⁰.

Primele două decenii ale secolului al XX-lea s-au caracterizat pentru Transilvania prin accelerarea dezvoltării industriale și, paralel, prin creșterea

⁸ Vezi L. Fodor, *Începuturile mișcării sindicale din Transilvania (1848—1900)*, p. 118; vezi și A. Deac, *Mișcarea muncitorească din Transilvania 1890—1895*, Editura științifică, București, 1962, p. 142—143; A. Deac, *Mișcarea muncitorească din Transilvania în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în Mișcarea muncitorească din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1965, p. 303—365.

⁹ Apud L. Fodor, *Începuturile mișcării sindicale din Transilvania (1848—1900)*, p. 119—120.

¹⁰ *Idem*, p. 122.

destul de rapidă a proletariatului din marea industrie¹¹. Condițiile de muncă și de viață ale proletariatului de aici nu s-au îmbunătățit. Dimpotrivă. „Timp de muncă nelimitat și salariu infim“, ne informează presa muncitorească, la care s-au adăugat celelalte aspecte negative caracteristice politicii guvernului burghezo-moșieresc maghiar în raporturile sale cu clasa muncitoare: asuprirea națională, șomajul, asigurări sociale nesatisfăcătoare, teroarea autorităților ș.a.

Pînă în preajma anului 1907, mișcarea sindicală din Transilvania s-a caracterizat prin creșterea numărului organizațiilor sindicale¹², printr-o anumită grijă pentru buna lor organizare și prin trecerea la acțiuni în vederea centralizării acestei mișcări, pentru înființarea de sindicate pe țară. Scăderea avîntului activității sindicale, care a avut loc după 1907, a fost vremelnică, pentru că în preajma anului 1910 se cunoaște o amploare apreciabilă a acestei mișcări în orașele mari ale Transilvaniei. În 1910 erau concentrați în 61 de sindicate ce ființau în cele 7 orașe mari ale Transilvaniei cca. 79,5% din muncitorii organizați, ca în 1912, în 64 de sindicate să fie concentrați, tot în aceste orașe, 81,8% din muncitorii organizați. „Muncitorimea celor 7 orașe a constituit principala forță a mișcărilor muncitorești care au avut loc în acești ani, iar învățămintele trase din succesele obținute au redeșteptat și au însuflețit lupta maselor din celelalte centre muncitorești“¹³.

În legătură cu mișcarea muncitorească din Transilvania se impun, la considerațiile de mai sus, unele precizări. În primul rînd, trebuie subliniat faptul că s-au organizat în sindicate puțini muncitori din marea industrie, că muncitorimea din această categorie s-a organizat mai tîrziu. Acest fapt și-a avut cauzele sale, la loc de frunte situîndu-se atitudinea aparatului represiv și măsurile luate de statul burghezo-moșieresc maghiar împotriva organizațiilor profesionale și politice ale clasei muncitoare¹⁴.

¹¹ Vezi L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania (1848—1917)*, Editura Consiliului Central al Sindicatelor, București, 1957, p. 51, unde se arată că: „Numai într-un deceniu — între 1900 și 1910 — numărul proletarilor industriali a crescut de la 133.000 la 200.000. Este semnificativ faptul că numărul muncitorilor din industria mare și mijlocie a sporit în această perioadă cu 40.000, astfel că în 1910, din totalul de aproape 200.000 de muncitori industriali, 98.000 — adică 49,2% — erau concentrați în industria mare și mijlocie.“

Ritmul rapid de dezvoltare a industriei este ilustrat și de sporirea tot mai accentuată a numărului muncitorilor din marile centre miniere și metalurgice din comitatele Hunedoara și Caraș-Severin, precum și de afirmarea unor noi și puternice centre industriale ca Timișoara, Arad, Oradea, Cluj, Brașov etc.“.

¹² Vezi Ion Iacoș, *Intensificarea luptei pentru eliberarea națională a românilor la începutul secolului al XX-lea*, în 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 289—301; L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 59, 70—71; L. Vajda, *Despre mișcarea sindicală din Transilvania între anii 1900 și 1917*, în *50 de ani de la crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din România*, p. 208, 215—216.

¹³ L. Vajda, *Despre mișcarea sindicală din Transilvania între anii 1900 și 1917*, p. 227—228. Orașele la care se referă autorul au fost: Arad, Brașov, Cluj, Tg.-Mureș, Oradea, Satu-Mare și Timișoara.

¹⁴ Așa, de exemplu, minerii din bazinul Văii Jiului n-au avut dreptul de a se organiza în sindicate și în aceste condiții s-a dezvoltat o activitate revoluționară subterană, în foarte diverse forme (vezi N. G. Munteanu, Gh. I. Ioniță, *Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu*, Editura politică, București, 1971, p. 7—22; vezi și *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 501—504, unde se publică documentul intitulat „Către muncitorii băieși din Ungaria“, din conținutul

În al doilea rînd se impune a fi subliniat faptul că în primele decenii ale secolului nostru s-au ridicat la luptă revoluționară și proletarii agricoli. În 1906 (ianuarie) a fost creată Uniunea muncitorilor agricoli și „statutele acestei uniuni arată că ea a fost creată ca *sindicat* al maselor proletare și semiproletare agricole, pentru a uni în rîndurile sale pe muncitorii agricoli, zileri și sezonieri, pe argați, pe lucrătorii de la terasamente, pe ciobani, vizitii, cărăuși, pe muncitorii industriali necalificați care erau legați încă de economia rurală, cu un cuvînt toate păturile țărănimii sărace”¹⁵.

În fine, trebuie să arătăm că minusurile existente în mișcarea sindicală, inerente începutului și momentului istoric dat, au fost amplificate uneori și datorită influențelor reformiste de care au suferit mulți membri ai conducerii Consiliului sindical¹⁶. Nu e mai puțin adevărat că, mai ales pe plan local, spiritul revoluționar a caracterizat activitatea clasei muncitoare din Transilvania.

2. — Pînă la instaurarea dualismului austro-ungar (1867), în Transilvania dreptul la organizare a fost reglementat de legislația austriacă, pentru că, după înfrîngerea revoluției burghezo-democratice de la 1848, Transilvania a trecut sub dominația neoabsolutismului austriac, chiar dacă de la 1860 s-au resimțit și aici din consecințele „regimului liberal” instaurat în Austria.

Codul civil austriac din 1811, aplicat în această perioadă în Transilvania, a stabilit cadrul general în materie, prevăzînd în art. 26 că: „Drepturile membrilor unei societăți licite, între sine, se hotărăsc prin contract sau prin scop și prin dispozițiunile speciale ce există privitor la ele. În raport cu alții, societățile se bucură de ordinar de aceleași drepturi ca persoanele particulare. Societățile ilicite ca atari nu au drepturi nici față de membri, nici față cu alții, și sînt incapabile de-a dobîndi drepturi. Sînt ilicite societățile, cari sînt specialmente oprite prin legi publice sau sînt în mod învederat împotriva siguranței, a ordinii publice sau a bunelor moravuri”.

Din conținutul articolului sus-citat ne interesează situația asociațiilor considerate „ilicite”, și aceasta pentru că, în primul rînd, declararea ca ilicite a lor se făcea prin legi speciale (ordinare), ceea ce a însemnat o limitare foarte serioasă a dreptului la asociere și organizare, datorită faptului că pe această cale legiuitorul ordinar a putut oricînd să declare ilicite asociațiile profesionale și organizațiile politice ale clasei muncitoare.

În al doilea rînd, s-a prevăzut că erau ilicite asociațiile a căror activitate era îndreptată „împotriva siguranței, a ordinii publice sau bunelor moravuri” (era vorba de siguranța și ordinea publică a statului burghezo-moșieresc ungar, de „bunele moravuri” ale societății capitaliste). Dar întrebarea care se pune este următoarea: cine era chemat, cine avea căderea (competența) să aprecieze activitatea acestor asociații și să decidă dacă era sau

căruia ne putem face o imagine destul de limpede asupra stadiului organizării acestui important detașament al clasei muncitoare în cel de-al doilea deceniu al secolului nostru. Cităm din acest document următoarele: „Dacă guvernul respinge statutele, dacă autoritățile opresc adunările populare, atunci trebuie făcut organizație fără statute și în adunări secrete trebuie să luminăm pe băieși de aceasta”, adică despre necesitatea organizării, pe care documentul o numește „elementul de viață al băieșilor” (p. 503).

¹⁵ L. Vajda, *Despre mișcarea sindicală din Transilvania între anii 1900 și 1917*, p. 218.

¹⁶ Vezi și L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 76—77.

nu împotriva siguranței statului, a ordinii publice sau a bunelor moravuri? Răspunsul e limpede: organele statului, și de aici abuzul și arbitrarea în privința aprecierii activității asociațiilor muncitorești și în privința măsurilor adoptate față de ele. De fapt, însuși legiuitorul citat a stabilit, prin conținutul articolului de mai sus, temeiul viitoarelor măsuri abuzive și arbitrare împotriva organizațiilor muncitorești, atunci când a prevăzut că asociațiile declarate ilicite „nu au drepturi nici față de membri, nici față cu alții, și sînt incapabile de-a dobîndi drepturi“.

Pîna la 1867, alături de dispozițiile Codului civil austriac, mai amintim ca măsuri în legătură cu organizarea și activitatea asociațiilor muncitorești:

— măsurile adoptate printr-o serie de ordonanțe în anul 1851, prin care regimul absolutist austriac a instituit pedepse foarte aspre pentru muncitorii care se înțelegeau între ei în vederea luptei pentru obținerea de salarii mai mari și a unor condiții de muncă mai bune¹⁷, măsuri care n-au lichidat însă lupta clasei muncitoare pentru organizare;

— desființarea de către autorități, în perioada 1850—1852, a organizațiilor care aveau „un caracter de luptă pentru interesele muncitorești“¹⁸;

— elaborarea în anul 1854 a *Legii miniere generale*¹⁹, care în art. 210—214 s-a ocupat de înființarea, organizarea și funcționarea a ceea ce au fost numite „lăzi frățești“, prevăzîndu-se în art. 211 că: „Orice angajat al unei mine, funcționar sau miner, este obligat să fie membru al asociației respectivei mine și să plătească cotizația fixată“ (sublin. ns. — D.V.F.).

În legătură cu crearea, ființarea și activitatea acestor asociații, art. 212 a statuat că fiecare asociație va avea *statute proprii* stabilite de proprietarul sau conducătorul minei, în înțelegere cu muncitorii angajați, și aceste statute trebuiau aprobate de judecătoria minieră.

Atît de importante au fost dispozițiile acestei legi pentru exploatarea din Ungaria, încît ele au rămas în vigoare și după elaborarea în 1884 a *Legii industriei (Legea nr. XVII)*²⁰.

Încă din această perioadă s-a aplicat regula că *statutele asociațiilor profesionale ale clasei muncitoare trebuiau aprobate de diferite organe ale statului*. Cu toate că foarte des aceste statute n-au fost aprobate, fapt ce a mărit pericolul desființării lor abuzive, asemenea asociații s-au organizat și au și funcționat. Așa au stat lucrurile în 1852 cu Asociația muncitorilor măcelari din Oradea, în 1862 cu ale muncitorilor metalurgiști din Reșița sau în 1865 în cazul muncitorilor pantofari din Arad, ale căror statute n-au fost aprobate de către Ministerul de Interne, dar care, pîna la sosirea răspunsului, și-au făcut asociații și au și activat „în ciuda refuzului ministerului“²¹.

¹⁷ Vezi și *IstRom*, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 430.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Landes Regierungs-Blatt für das Grossfürstenthum Siebenbürgen*, 24 februarie 1855, part. a XV-a, p. 654—709.

²⁰ Vezi *Legea industrială din Ardeal*. Art. de lege XVII din 1884, XVIII din 1887 și XXV din 1900. Ordonanța de punere în aplicare a legii industriale nr. 39.266/1884 a Min.Ind.com. și gr., Ordonanțele nr. 42.943/1891 Min.com., nr. 78.000/1896. XII Min.com., nr. 27.483/1901 Min.Ind. și com. și nr. 72.400/1914 Min.Just., tradusă de dr. Enea Munteanu, Tipografia fondului cărților funciare, Cluj, 1928.

²¹ *IstRom*, vol. IV, p. 431.

Asociațiile muncitorești care au avut șansa de a li se aproba statutele, chiar dacă uneori aprobarea a fost dată cu anumite condiții²², au fost supuse unui foarte riguros control și unei foarte severe supravegheri din partea autorităților statale. Guvernul imperial de la Viena a cerut autorităților locale să supravegheze cu mare atenție pe muncitori și să i se raporteze despre orice fel de acțiune muncitorească.

*

Regimul juridic al organizării clasei muncitoare, modul de creare și funcționare al organizațiilor muncitorești în perioada dualismului austro-ungar, au fost stabilite de autoritățile statului burghez-moșieresc ungar. Prin măsurile luate, care s-au aplicat din plin în Transilvania, în principal ordonanțe ministeriale, autoritățile ungare au făcut ineficiente dispozițiile unor legi elaborate în cadrul monarhiei dualiste (a fost vorba de Legea din 15 noiembrie 1867 referitoare la dreptul de asociere și de întrunire, care a decretat acest drept ca „drept politic“, și de una din legile considerate fundamentale în acest imperiu, și anume de cea din 21 decembrie 1867, referitoare la drepturile fundamentale ale cetățenilor, prin care, la art. 12, s-a decretat că se asigura cetățenilor regatelor și țărilor reprezentate în Consiliul imperial, libertatea de asociere și întrunire).

În Transilvania, regimul juridic al organizării clasei muncitoare s-a aflat sub incidența dispozițiilor *ordonanțelor* Ministerului de Interne ungar nr. 1394 din 20 aprilie 1873 și nr. 1508 din 2 mai 1875²³, care au pus la baza ființării și activității acestor organizații *statutele proprii*.

Proiectul de statut, întocmit și aprobat de către adunarea generală a celor ce constituiau o asemenea asociație, a trebuit înaintat spre aprobare organelor competente. Așa, de exemplu, Statutele Asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor din Sibiu²⁴ „au fost confirmate prin decret guvernamental, la 28 noiembrie 1867, sub nr. 25.892/1867, în totalitatea lor“; membrii Asociației generale a muncitorilor din Timișoara s-au adresat, la 30 aprilie 1869, Ministerului de Interne ungar, pentru „a li se acorda înalta aprobare în vederea libertății întrunirilor și exercițiul nestingerit al activității asociației pe baza statutelor depuse de mai multă vreme spre înalta aprobare...“²⁵; la finele § 37 al Statutelor Asociației profesionale de ajutor reciproc a muncitorilor din Gheorgheni se specifică că: „Hotărârea adunării generale va fi însă pusă în aplicare numai dacă va fi aprobată de onor. Minister de Interne ungar regal“²⁶, și cu aceasta n-am epuizat lista exemplurilor.

Aceste statute trebuiau înaintate prin intermediul organelor locale (județene sau municipale), care puteau, erau datoare să-și spună părerea, să dea un aviz ce cântărea greu în soluția ce urma a fi adoptată de organul central

²² Vezi și L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 12 și L. Fodor, *Inceputurile mișcării sindicale din Transilvania (1848—1900)*.

²³ Vezi C. Negrea, *Dreptul civil al ținuturilor ardelene și ungurene în comparațiune cu dreptul civil român*, vol. 1, fasc. I, Tipografia Bernat, Cluj, 1920, p. 233; V. Onișor, *Tratat de drept administrativ român*, Tipografia dr. S. Bornemisa, Cluj, 1923, p. 341.

²⁴ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 114—420.

²⁵ *Idem*, p. 460—461.

²⁶ *Idem*, p. 744—753.

al administrației de stat²⁷. Uneori au intervenit și alte organe interesate, mai ales pentru a împiedica obținerea aprobării unor asemenea statute. În 9 ianuarie 1871, administrația minelor din Oravița înainta Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului de la Budapesta un referat prin care cerea respingerea statutelor Asociației muncitorilor din Reșița²⁸, care era o asociație de lectură, de autoeducare, motivînd că la Reșița o asemenea asociație „nu ar fi altceva decît pierdere de bani și de timp, în cadrul căreia moravurile sănătoase ale poporului muncitor s-ar altera, iar disciplina, atît de necesară procesului de producție, să slăbească tot mai mult.” Înaintîndu-și părerea Ministerului de Interne ungar (care de fapt era o propunere), Ministerul în cauză subscria la propunerea administrației minelor din Oravița și aducea și el alte argumente pentru a se obține respingerea statutelor în discuție²⁹.

Organul central al administrației de stat ungare (în principal Ministerul de Interne) aproba sau respingea statutele ce-i erau înaintate. S-au cunoscut și situații cînd aprobarea unor statute a fost supusă unor condiții. Prefectul comitatului Arad, într-un raport din 26 iunie 1893, arăta că statutele sindicatelor pantofarilor, cizmarilor și tîmplarilor au fost aprobate cu condiția ca în locul ajutorării greviștilor să fie prevăzută în ele neajutorarea acestora³⁰, iar formarea sindicatului muncitorilor zugravi, vopsitori de firme, lustruitori și auritori, tot din Arad, „a fost aprobat cu condiția ca el să se ocupe numai de educația culturală a muncitorilor fără a da ajutor greviștilor”³¹.

S-a prevăzut, prin dispozițiile ordonanțelor ministeriale amintite mai sus, că statutele trebuiau să cuprindă clauza că, în cazul în care nu s-ar urmări scopul și procedura stabilită, respectiv atribuțiile, guvernul ungar era în drept să suspende neîntîrziat asociația în cauză, iar dacă, prin activitatea desfășurată în continuare, respectiva asociație ar fi periclitat interesele statului sau interesele membrilor ei, în urma unei anchete ordonate de autoritatea competentă, se putea (în funcție de rezultatele anchetei) dizolva respectiva asociație. Nu au fost puține cazurile cînd aceste prevederi au fost invocate pentru a se lovi în organizațiile clasei muncitoare, învinuite cel mai adesea că prin activitatea lor „periclitau” interesele statului. „Cronica săptămînală a muncitorilor” („Munkás-Heti-Krónika”) relatează, la 17 octombrie 1875, că autoritățile ungare, în speță guvernul de la Budapesta, intenționau să desființeze Asociația de ajutor reciproc a muncitorilor din Sibiu, datorită influenței deosebite pe care aceasta o avea în oraș, subliniindu-se că această intenție a guvernului avea drept scop „a mări cît mai mult asupra și exploatarea muncitorilor”³².

²⁷ Ospătarii din Cluj, de exemplu, s-au adresat la 24 martie 1868 Consiliului municipal, pentru a obține „atît acordarea autorizației necesare înființării asociației amintite (era vorba de înființarea Asociației de asistență în caz de boală și de înmormîntare a angajaților ospătari și din cafenele, n.ns.-D.V.F.), cît și confirmarea statutelor ei” (*Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 431).

²⁸ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 565—567.

²⁹ *Idem*, p. 567—569.

³⁰ Apud L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 43.

³¹ L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 46.

³² *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 729—730.

În lupta împotriva clasei muncitoare, pentru a împiedica activitatea ei, care presupunea — în vederea succesului — o cât mai bună organizare, statul burghezo-moșieresc ungar a folosit un vast arsenal de mijloace. Este foarte interesant de arătat că unul din scopurile acestor măsuri a fost împiedicarea unor importante detașamente ale clasei muncitoare de a se organiza. Așa au stat lucrurile, de exemplu, cu muncitorii minieri. „Pînă la sfîrșitul anilor 1890 orice încercări ale minerilor de a crea organizații proprii n-au dat rezultate. La cea mai mică inițiativă în această direcție a intervenit puterea de stat cu ajutorul poliției”³³.

Venit la putere în a doua parte a ultimului deceniu al secolului trecut, guvernul Bánffy s-a remarcat deosebit în legătură cu măsurile represive împotriva mișcării muncitorești. Să amintim că numai în cursul anului 1897 au fost respinse 33 de statute³⁴ și că s-a făcut totul pentru ca activitatea asociațiilor muncitorești să fie cât mai limitată. Guvernul Bánffy a dat ordine categorice autorităților locale pentru o supraveghere drastică a mișcării muncitorești, pentru a se împiedeca tipărirea și difuzarea de materiale socialiste, pentru reprimarea promptă a grevelor. Au fost intentate și procese luptătorilor pentru interesele clasei muncitoare. Așa, de exemplu, în 1896 a început la tribunalul din Lugoj procesul înscenat greviștilor de la Reșița și împrejurimi (Doman și Secul) și peste 30 de muncitori, între ei și soții de mineri, au fost condamnați la închisoare pe termene limitate (între 8 și 60 de zile), motivarea condamnării fiind: „Atentat împotriva autorităților”³⁵.

La finele secolului trecut, pe linia înăspririi represivii, au fost elaborate în statul ungar alte două ordonanțe ministeriale: nr. 1136 și 2219 din 1898. Prima a declarat contravenție constituirea și înființarea vreunei asociații cu abaterea de la regulile stabilite în materie. Participarea la conducerea, la ședințele sau în orice activitate desfășurată de astfel de asociații desfînțate „reglementar” sau dizolvate prin hotărîri definitive se pedepsea cu închisoare pînă la 15 zile și cu amendă pînă la 110 florini.

Cea de-a doua ordonanță ministerială a instituit obligația de a se înscrie în conținutul statutelor prevederi care să autorizeze organele locale (municipale) să participe la adunările asociațiilor, să aibă libertatea de a intra ori cînd în localurile acestor asociații, localuri ce trebuiau în mod obligatoriu să fie cunoscute (datorită indicării lor de către asociații), să ia act de conținutul proceselor-verbale redactate la ședințele asociațiilor respective, să ia cunoștință de întreaga gestiune și de toate scriptele asociațiilor, exercitîndu-se astfel un control foarte riguros în legătură cu activitatea asociației respective, chipurile, pentru a se vedea dacă era în conformitate cu conținutul statutelor ei.

Cele două ordonanțe la care ne-am referit au amplificat atribuțiile Ministerului de Interne ungar, i-au întărit autoritatea și cu aceasta a crescut și autoritatea organelor ce-i erau subordonate și mai ales a celor de pe plan local, în detrimentul, în principal, al organizațiilor muncitorești, cărora li se impunea să înscrie în statutele lor, pentru a fi aprobate, dispoziții referitoare la interzicerea unor atribute care erau de esența acestor organizații, cum

³³ L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 46.

³⁴ *Idem*, p. 45.

³⁵ Vezi M.M.T.V.D. (*A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*), Budapest, vol. II, p. 325.

era ajutarea greviștilor și a familiilor lor în timpul încetării lucrului. De fapt, în legătură cu ajutorarea materială a greviștilor, în 1898 a fost elaborată *Legea nr. II* prin care s-au reglementat raporturile dintre cei ce angajau și muncitorii agricoli, care, prin dispozițiile art. 66 a considerat contravenție, pedepsită cu închisoare pînă la 60 de zile și cu amendă pînă la 400 de coroane, între altele, și ajutarea muncitorilor greviști³⁶, dispoziție pe care, după 1900, guvernul ungar a căutat să o extindă și asupra altor categorii de muncitori; concludentă în această privință este *Legea nr. XLV* din 1907, care a reglementat raporturile dintre patroni și salariații casnici³⁷, prin care s-a lovit în libertatea de asociere.

Șicanele și represiunea statului burghezo-moșieresc ungar nu au dezarmat clasa muncitoare, chiar dacă adesea i-au cauzat mult rău. De fiecare dată s-au găsit resursele necesare depășirii greutăților, pentru continuarea luptei, justetea cauzei pentru care lupta și se organiza clasa muncitoare fiind cea forță care o stimula, ce-i dădea noi energii.

*

Din punct de vedere strict juridic, fără a intra într-o analiză detaliată, se cer a fi totuși lămurite unele probleme. În primul rînd, trebuie să arătăm că primele două ordonanțe ministeriale amintite mai sus au stabilit că, dacă guvernul nu hotăra sau nu făcea observații asupra statutelor înaintate, în timp de 40 de zile, asociația în cauză își putea începe activitatea, dar ca o activitate provizorie³⁸. Din această dispoziție, doctrina juridică a tras concluzia că actul organului central al administrației — privind aprobarea sau respingerea statutelor — era un act pur administrativ și nu constitutiv de drepturi, cu efecte retroactive, situație foarte importantă pentru soarta actelor juridice săvîrșite în numele asociației în cauză din momentul înființării ei.

O a doua problemă juridică importantă este cea a *naturii juridice a statutelor*. Problema s-a discutat deosebit în doctrina austro-ungară și s-au format două opinii. După una, s-a atribuit acestor statute caracterul unei convenții sau al unui contract, după alta au fost considerate „legi fundamentale”, care determinau autonomia asociațiilor respective. S-a preferat prima opinie și s-a arătat că „statutele din chestiune nu sînt norme de drept și nu dobîndesc caracterul normelor de drept obiectiv nici chiar prin actul aprobator al autorității publice. Statutele determină pur și simplu raporturile juridice ale corporației către propriii săi membri, cum și către persoane străine. Obligativitatea statutelor rezultă din adeziunea membrilor cu ocazia înființării sau intrării lor ulterioare în corporațiune. Adeziunea aceasta are caracterul unui act privat (convențiune); fiecărui membru îi stă în voie de a rămîne supus statutelor, sau de-a se sustrage, ieșind din rîndul membrilor. Astfel expresiunile: »Legile fundamentale« și »autonomia privată« a corporațiilor sînt neexacte și nejustificate”³⁹.

Opțiunea pentru atare opinie reliefează cu toată claritatea cum clasele dominante din Ungaria urmăreau să aibă justificare pentru măsurile re-

³⁶ *Magyar törvénytár. 1907. évi törvényczikkek*, Budapest, 1898, p. 5—16.

³⁷ *Idem*, 1907, Budapest, 1908, p. 453—475.

³⁸ Vezi C. Negrea, *Dreptul civil al ținuturilor ardelenene și unghurene*, p. 233, și V. Onișor, *Tratat de drept administrativ român*, p. 341.

³⁹ C. Negrea, *Dreptul civil al ținuturilor ardelenene și unghurene*, p. 247—248.

presive ce le luau mai ales împotriva organizațiilor clasei muncitoare. Considerate convenții private, statutele în cauză puteau fi retrase, revocate, suspendate oricând și cu aceasta interzisă și activitatea asociațiilor înființate în baza lor.

O a treia problemă juridică este cea a răspunderii la care puteau fi ținute aceste asociații de persoane. Atât timp cât aceste organizații n-au prezentat nici un pericol real pentru regimul burghezo-moșieresc ungar, nu s-a pus problema răspunderii lor sub aspect penal, ci doar sub aspect delictual (răspundere civilă), care are la bază principiul după care „cel ce cauzează altuia un prejudiciu, este obligat să-l repare“. Codul civil austriac are însemnate prevederi în materie.

În fine, în legătură cu controlul exercitat de organele administrației de stat asupra asociațiilor de persoane și asupra organelor lor de conducere, pe lângă cele relatate anterior, subliniem că în Transilvania a fost creat un sistem de organe chemat să-l realizeze. Așa, de exemplu, Legea industriei din 1884, în art. 146 a stabilit că statutele caselor de ajutor se aprobau de Ministerul de Agricultură, Industrie și Comerț, în înțelegere cu Ministerul de Interne, iar „administrarea se va controla de Ministerul de Agricultură, Industrie și Comerț“.

Aceeași lege a consacrat cap. al VII-lea autorităților industriale și procedurii de urmat în fața lor, stabilind trei grade de asemenea autorități.

Autoritatea de primă instanță a fost: în comune — pretorul, în orașele cu consiliu — consiliul orașului, în orașele municipii — șeful poliției, iar în capitală — consiliul districtual. *Autoritatea de a doua instanță* a constituit-o: în județ — subprefectul, iar în orașele municipii — consiliul orașului. *Autoritatea de a treia instanță* a fost Ministerul de Agricultură, Industrie și Comerț. *Deci numai organe ale administrației de stat.*

Ordonanța nr. 39.266/1884, de punere în aplicare a Legii industriei, în art. 46 a prevăzut că după ce statutele asociației erau aprobate, autoritatea industrială de primă instanță delega „un comisar stabil“ al ei, care, în afară de atribuțiile legate de organizarea acestei asociații și de alegerea organelor de conducere în cadrul unei adunări generale, pe care el trebuia s-o convoace în termen de 8 zile de la numire, avea sarcina „ca în continuu să controleze activitatea corporației industriale.“

Va observa, în sensul § lui 139 al L., ca corporația industrială să funcționeze în sensul statutelor și al legii, iar dacă corporația lua o hotărâre care, după părerea sa, e contrară statutelor sau legii va protesta și îi va suspenda executarea“ (art. 48), iar dacă observa vreo neregulă sau omisiune, trebuia să facă raport autorității industriale care l-a delegat (ibidem).

Este de menționat apoi că, pe linia unui control sever asupra asociațiilor de persoane, cu consecințe negative, în primul rând și în principal, pentru asociațiile profesionale și organizațiile politice ale clasei muncitoare, s-a dispus de către autoritățile centrale ale statului burghezo-moșieresc ungar ca la comitate (județe) și la plase să existe *registru* asociațiilor, în care să fie înscrise asociațiile de persoane, cu datele necesare identificării lor și a activității pe care o desfășurau. În plus, s-a dispus ca la fiecare jumătate de an să se trimită Ministerului de Interne de la Budapesta extrase din aceste registre, cu indicarea asociațiilor nou înființate și cu indicarea celor ce s-au desființat.

Nu numai autoritățile administrative centrale, ci și cele locale au căpătat dreptul de a soluționa plîngerile împotriva activității unei asociații și de a lua măsurile ce le credeau de cuviință, cel mai adesea, cînd a fost vorba de asociații ale clasei muncitoare, această măsură fiind desființarea lor. Cînd situația prezenta o anumită gravitate, autoritatea de comitat trebuia să raporteze de urgență Ministerului de Interne și să-i propună și măsurile ce credea că trebuiau să fie luate, informînd, în același timp, și asupra măsurilor ce au fost deja luate.

3. — După 1900, noi măsuri au fost adoptate pe linia întăririi repressiunii, ținta lor principală fiind lupta revoluționară a clasei muncitoare, și pe această linie organele aparatului de stat, inclusiv și mai ales cele locale, au căpătat prerogative deosebite. Mișcarea sindicală a ocupat locul principal în cadrul acestei politici represive a statului burghezo-moșieresc ungar.

Speriate de creșterea deosebită a tendinței clasei muncitoare de a se organiza pe principii de clasă, autoritățile statului burghezo-moșieresc ungar au suspendat și au dizolvat o serie de sindicate existente, adesea sub motive ridicole, susținîndu-se că activitatea acestora „amenința ordinea legală“, și așa, în 1901 a fost, de exemplu, suspendată Asociația Generală a Muncitorilor din Reșița⁴⁰, sau s-a ajuns la situații ca cea semnalată de secțiunea română din Oradea în „Raportul asupra activității Partidului social-democrat pe anul 1910“, cînd, deși activitatea grupei sindicale a muncitorilor din construcții se întrerupsese fortuit încă cu trei ani în urmă, ura autorităților a mers așa de departe încît, „împotriva faptelor cunoscute, ele continuă să interzică activitatea grupei lor sindicale“⁴¹ (adică a muncitorilor din construcții — n.n.s. — D.V.F.). După aceea, trebuie să se rețină că aceste autorități au făcut totul pentru a împiedica organizarea de noi sindicate, motivîndu-se adesea cu aceea că muncitorii și așa nu vor respecta statutele adoptate. Sub acest pretext au fost respinse statutele Asociației muncitorilor din Cluj, în timpul guvernului Kálmán Széll (1899—1903), cu motivarea că: „experiența cîștigată pe întreg cuprinsul țării în legătură cu înființarea și funcționarea acestui fel de asociații ne permite să conchidem că aici e vorba nu de scopul mărturisit și precizat în statute, ci de o încercare mascată de a da ființă unei asociații care servește și năzuiește spre alt scop“⁴².

Pe plan legislativ, prin *Ordonanța Ministerului de Interne ungar nr. 122000*, din noiembrie 1906, *despre modul de declarare al uniunilor (asociațiilor) muncitorești locale*⁴³, s-a dat semnalul amplificării politicii represive a

⁴⁰ Apud L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 56.

⁴¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910—1915*, p. 187—191 (citată p. 189).

⁴² *Népszava*, 16 octombrie 1900 (apud L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 56).

⁴³ *Magyarországi rendeletek tára*, Budapest, 1906, p. 2138—2143 (A m.kir.belügyminiszter 1906. évi 122.000 számú körrendelete valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, az országos jellegű munkás-egyesületek helyi csoportjainak bejelentése körüli eljárásról = Ordonanța nr. 122.000 din 1906 a Ministerului de Interne din Ungaria regală, către fiecare prim funcționar al organului județean, referitoare la modul de declarare a uniunilor muncitorești locale). Această ordonanță a fost completată în 1907 prin dispozițiile Ordonanței nr. 68.709 (*idem*, 1907, p. 197—198), prin care s-a prevăzut că, dacă la înființarea unei asociații muncitorești locale, statutele ei nu corespundeau dispozițiilor în vigoare, organul local competent putea refuza înființarea unei astfel de asociații.

guvernanzilor de la Budapesta, și autoritățile locale au căpătat importante atribuții în legătură cu organizarea de noi asociații de persoane.

În termen de 48 ore de la constituirea unei asociații, procesul-verbal întocmit trebuia prezentat autorității de stat competente, care era autoritatea de comitat prin primul său funcționar — főispán-ul (prefectul). În procesul-verbal trebuia să se arate că asociația respectivă *intra sub puterea autorității locale respective* și că urma a activa în cadrul unei anumite filiale sau grupări locale, precizând natura acesteia și arătând cine erau membrii conducerii ei. Trebuia, de asemenea, depusă aprobarea organizației centrale de care depindea noua asociație locală și un extras din statutele acesteia.

Organul de stat local era autorizat să primească declarația de înființare a unei atari asociații numai dacă se constata că are numărul de membri necesar și dacă constata că nu se vor putea folosi, în activitatea respectivei asociații, mijloace violente și dolosive.

Autoritatea locală putea cere orice fel de alt act, care-i era necesar pentru a o ajuta în formarea părerii cu privire la noua asociație, pentru că autoritatea locală *trebuia să se pronunțe: admite sau nu admite funcționarea respectivei asociații*. Decizînd, főispán-ul elibera un act scris în acest sens.

Prin art. 6 al ordonanței la care ne referim s-a instituit, în favoarea prefectului, dreptul de supraveghere asupra activității asociațiilor muncitorești, drept care a mers pînă la posibilitatea sa de a suspenda — temporar — activitatea acestora, atunci cînd constata că această activitate era împotriva intereselor membrilor lor și în contradicție cu cuprinsul statutelor generale.

În cazul cînd se constata că activitatea vreunei asociații era în contradicție cu prevederile statutelor generale, organul de stat local, primul funcționar al comitatului — cum se exprima ordonanța —, deci prefectul, trebuia să înștiințeze și organizația profesională superioară (cea de care depindea respectiva organizație locală), iar în ultimă instanță și organul de stat competent (fie ministerul tutelar, fie Ministerul de Interne), care putea, la rîndul lui, să dispună o serie de măsuri.

Concluzia cea mai importantă care se degajă din cuprinsul Ordonanței ministeriale prezentate mai sus este aceea că jos — pe plan local — procesul de organizare în sindicate pe principii de clasă s-a amplificat în acea vreme, cel mai adesea neluîndu-se în seamă dispozițiile în materie emise de statul burghezo-moșieresc ungar, și clasele dominante din Ungaria s-au temut de această amploare a activității pentru organizarea în asemenea asociații profesionale. De aceea s-au adoptat măsuri drastice de reprimare, locul central ocupîndu-l amplificarea competenței *primului funcționar al comitatului — prefectul*. Dar amplificarea competenței prefectului în legătură cu înființarea și activitatea asociațiilor muncitorești locale a însemnat de fapt și lărgirea sferei de atribuții și pentru celelalte verigi ale aparatului de stat local și în primul rînd a poliției și jandarmeriei⁴⁴.

S-a menționat mai sus că în această perioadă s-a cunoscut și trecerea la organizarea pe principii de clasă — în sindicate profesionale — a unor importante detașamente ale clasei muncitoare din industria mare (minerii din Va-

⁴⁴ Vezi și L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 84—85.

lea Jiului și-au organizat, în 1907, sindicatul lor; s-au organizat și muncitorii de la căile ferate, din metalurgie etc.).

Care a fost atitudinea autorităților statului burghezo-moșieresc ungar față de această tendință, care, trebuie să subliniem, n-a cuprins nici chiar pe toți muncitorii din ramurile respective? În unele cazuri, cum a fost situația muncitorilor mineri din Valea Jiului și a muncitorilor mineri în general, autoritățile n-au admis activitatea legală a sindicatelor. În alte cazuri, cum a fost, de exemplu, cel al muncitorilor de la căile ferate, s-a admis organizarea de sindicate profesionale, dar au fost luate, de la început, ample măsuri care, de fapt, au dus la lichidarea acestui drept.

După încetarea grevei generale a muncitorilor de la căile ferate din Ungaria, în primăvara anului 1904, au fost puse, ca rezultat al acestei greve, bazele Uniunii Sindicale a muncitorilor de la căile ferate, statutele uniunii fiind aprobate la 6 aprilie 1906 de Ministerul Comerțului și Transporturilor⁴⁵. După aceasta s-a trecut la organizarea pe plan local a grupelor sindicale. La Cluj, prima grupă sindicală a muncitorilor de la căile ferate s-a constituit la 14 iunie 1906.

N-a trecut însă mult timp și măsurile represive ale statului burghezo-moșieresc ungar au fost resimțite și de organizațiile muncitorilor de la căile ferate. În anul 1907, pe baza *Legii nr. XLIX privitoare la disciplina de serviciu la căile ferate*⁴⁶, a fost elaborată *Ordonanța ministerială* (a Ministerului Comerțului și Transporturilor) nr. 58.654⁴⁷, care, cu toate că a prevăzut că: „Angajatul este îndreptățit la exercițiul liber al drepturilor sale politice acordate de lege“, că nu se admitea ca angajatul „să fie influențat de superiorii săi și de alți angajați în sensul ca el să se atașeze vreunui partid politic, să intre în rîndurile sale, să participe la ședințele acestuia, să dea votul vreunuia din candidați, sau să se abțină de la vot“, iar dacă angajatul a exercitat drepturile sale politice în limitele legalității, „nu poate fi lovit prin nici un dezavantaj“ (art. 28), în art. 29 a statuat că: „În rîndurile angajaților orice asociere — ... — se poate înființa numai cu aprobarea anterioară a Ministerului Comerțului“. Și statutele asociațiilor ce urmau a se înființa trebuiau să fie trimise acestui minister prin intermediul Directoratului căilor ferate interesat, „cu părerea acestuia“.

Angajații de la căile ferate nu puteau fi membrii acelor asociații „ale căror interese sînt îndreptate împotriva statului și națiunii, sau ale căror orientări, după aprecierea Ministerului comerțului, sînt împotriva intereselor căilor ferate“ (sublin. ns. — D.V.F.), se sublinia în textul ordonanței sus-citate.

Asemenea dispoziții, ca și cele din art. 33. pct. 3 și 4, după care participarea la grevă, la întruniri și organizații în legătură cu activitatea productivă, care împiedicau, îngreunau circulația precum și comportarea contrară legii, erau considerate refuz de executare legală a serviciului și, ca atare, motiv de desfacere a contractului de muncă, au constituit posibilități des folosite de organele locale pentru reprimarea activității organizațiilor clasei muncitoare de la căile ferate.

⁴⁵ L. Fodor, G. I. Jucan, *Uzina mecanică de material rulant „16 februarie“ Cluj. 1870—1970*, Cluj, 1970, p. 46—47.

⁴⁶ *Magyar törvénytár. 1907. évi törvényczikkek*, Budapest, 1908, p. 486.

⁴⁷ *Magyarországi rendeletek tára*, Budapest, 1907, p. 1785—1823.

De la somații, ca cele ale Consiliului tehnic al căilor ferate din Cluj, trimise fiecărui membru de sindicat din ateliere, în care citim următoarele: „Vă somez ca în interesul dumneavoastră și al familiei să vă retrageți din Uniunea Sindicală a Muncitorilor de la Calea Ferată în termen de 8 zile de la primirea acestui ordin și să ne anunțați retragerea. În caz contrar fără nici un fel de altă întrebare veți fi șters din efectiv”⁴⁸, și pînă la dizolvarea, la 9 noiembrie 1908, ca urmare a ordinului nr. 90.955 din martie 1908 al Ministerului de resort, a Uniunii Sindicale a Muncitorilor de la Calea Ferată⁴⁹, n-a fost decît un pas. Și toate eforturile ulterioare în vederea reînființării organizației sindicale de la calea ferată s-au izbit de refuzul constant al autorităților statului burghezo-moșieresc ungar. Numai în 1918, ca urmare a luptelor revoluționare ale clasei muncitoare, au fost reînființate sindicatele ceferiștilor⁵⁰.

Acești soartă au împărțit-o și alte organizații sindicale. În decembrie 1908. Ministerul de Interne ungar a suspendat, sub pretextul că „tinde spre tulburarea păcii sociale”⁵¹, Uniunea Muncitorilor în Fier și Metal, și cu aceasta toate sindicatele locale ale muncitorilor metalurgiști.

Ofensiva claselor exploatoare și a guvernanților de la Budapesta nu și-a atins scopul, iar din 1910 și mișcarea muncitorească din Transilvania a intrat într-o nouă perioadă de înviore, așa cum intrase de fapt mișcarea muncitorească pe plan mondial, cu toate că au mai persistat o serie de lipsuri, multe din ele chiar în domeniul organizării și chiar al organizării pe principii de clasă.

4. — În acest stadiu s-a aflat mișcarea muncitorească din Transilvania (în privința organizării ei, mai ales profesionale) în preajma primului război mondial. Este de subliniat că muncitorii din Transilvania, organizați în sindicate, s-au ridicat împotriva pregătirilor de război, anul 1912 cunoscînd ridicări de mare amploare, grevele generale și manifestațiile din 23—24 mai ocupînd un loc aparte.

În vederea participării la un război mondial imperialist, clasele dominante din Austro-Ungaria s-au pregătit intens și din timp. În legătură cu problema pe care o analizăm, amintim că în 1912 a fost elaborată *Legea nr. LXIII* intitulată *Dispozițiuni speciale aplicabile în caz de război*⁵², prin care s-a instituit regimul stării de război, cu consecințe dezastruoase pentru clasa muncitoare. „Clasa muncitoare a fost atacată în urma declarării războiului cu trei arme: cu șomajul, cu scăderea salariului și cu scumpetea, din care și una este de ajuns să distrugă muncitorimea”⁵³, se arăta într-un memoriu al sindicatelor din Cluj.

În condițiile stării de război s-a amplificat teroarea regimului burghezo-moșieresc ungar, guvernul de la Budapesta avînd în fruntea sa pe contele

⁴⁸ Apud L. Fodor, G. I. Jucan, *Uzina mecanică de material rulant „16 februarie” Cluj*, p. 50.

⁴⁹ *Idem*, p. 51.

⁵⁰ Vezi *Situația clasei muncitoare din România, 1914—1944*, sub redacția prof. univ. dr. N. N. Constantinescu, Editura politică, București, 1966, p. 84.

⁵¹ Apud L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania*, p. 84—85.

⁵² *Magyar törvénytár. 1912...*, p. 691—710.

⁵³ *Kolozsvári munkás* din 6 noiembrie 1914 (apud 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 387)

Tisza — omul capabil de orice atunci cînd era vorba de oprimarea poporului muncitor.

Prin dispozițiile legii sus-citate s-au răpit clasei muncitoare libertatea de organizare și libertatea de acțiune, legea dispunînd, prin art. 9, că Ministerul de Război putea decide pe teritoriul comitatelor și al municipiilor: — interzicerea constituirii de asociații sau de filiale ale unor asociații; — supravegherea adunărilor și ședințelor asociațiilor existente, putîndu-le restrînge sfera de activitate sau chiar suspenda activitatea; — trecerea sub supravegherea poliției a asociațiilor comerciale sau a celor înființate prin legi speciale, care nu erau supravegheate de organele administrative, dar care erau suspectate că desfășurau o activitate potrivnică legilor, iar în cazul în care suspiciunile s-ar fi adeverit, adunările și ședințele acestor asociații puteau fi dizolvate, iar actele lor, considerente potrivnice legilor, puteau fi revocate. Nerespectarea dispozițiilor de mai sus se pedepsea cu închisoare pînă la două luni și cu amendă pînă la 600 coroane.

Legea sus-citată, prin dispozițiile art. 10, a dat Ministerului de Război, în „cazurile în care securitatea statului reclamă“, dreptul să interzică adunările populare, demonstrațiile și procesiunile cu scopuri politice, și nerespectarea acestor dispoziții constituia infracțiune pedepsită cu închisoarea pînă la două luni și amendă pînă la 600 coroane.

Se reține că legiuitorului nu i-a scăpat sancționarea grevei. Cei ce îndemnau pe muncitori la încetarea colectivă a lucrului, muncitorii și cei ce-i îndemnau la baricadarea în întreprinderi, comiteau infracțiune pedepsită cu închisoare pînă la cinci ani și amendă pînă la 8.000 coroane, iar cei ce participau la acțiuni greviste erau pasibili de închisoare pînă la trei ani și amendă pînă la 4.000 coroane.

Starea excepțională instaurată în Ungaria și Transilvania a avut consecințe juridice și în domeniul procesului. O serie de fapte încriminate au trecut din competența instanțelor penale civile în cea a instanțelor militare — Curțile marțiale, aceste instanțe devenind instanțele care judecau de acum în mod curent faptele pe care guvernarea de la Budapesta le considerau „atentate la ordinea de stat“. Așa au stat lucrurile, de exemplu, după repri-marea grevei de la Reșița, cînd, în noaptea de 24 spre 25 mai 1918, „au fost arestați și închiși în pivnița direcției 160 de bărbați de încredere“ (conducătorii grevei, n. ns. — D.V.F.)⁵⁴, care au fost trimiși apoi la curtea marțială din Timișoara, de unde s-au întors după 80 de zile de anchetă (anchetă desfășurată în regim de teroare, cum se făceau anchetele în statul exploatator austro-ungar). Și acest exemplu nu este unicul!

Cu toate că, începînd cu vara anului 1914, Imperiul austro-ungar a militarizat toate sectoarele vieții economice menite să alimenteze frontul, muncitorii fiind încadrați în „detașamente militare de muncă“⁵⁵, iar aplicarea draconicelor dispoziții ale legii pentru starea de război din 1912 se făcea cu toată fermitatea, muncitorii s-au ridicat la luptă, și cu toate că se interzisesse dreptul la organizare, clasa muncitoare din Transilvania și-a creat

⁵⁴ E. Cimponeriu, *Reșița luptătoare. Din istoria mișcării muncitorești reșițene în perioada dintre cele două războaie mondiale*, Editura științifică, București, 1965, p. 31.

⁵⁵ Vezi I. Lupu, V. Radu, M. Valea, I. Poporogu, *Valea Jiului — file de istorie*, Muzeul mineritului Petroșani, 1968, p. 82.

noi organizații sindicale în Valea Jiului, la Călan, Hunedoara, iar la Reșița, în cadrul procesului de radicalizare a muncitorilor, „în frunte cu oțelarii, secții întregi cereau primirea lor în sindicate”⁵⁶.

Prin luptă dîrză, clasa muncitoare din Transilvania a reușit să impună, încă din primele luni ale anului 1918, înființarea legală a organizațiilor sindicale în o serie de centre muncitorești.

În fine, trebuie amintită prezența activă a mișcării muncitorești și a mișcării socialiste din Transilvania la dezbateră teoretică și în acțiunile practice în vederea realizării „năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași”⁵⁷: *formarea statului național unitar român*.

Se știe că în realizarea unității noastre naționale, rolul hotărîtor „l-au avut proletariatul, ce se afirma tot mai puternic pe arena politică a societății, mișcarea muncitorească și socialistă, precum și masele țărănimii — care legau de unire atît nădejdea eliberării naționale, cît și a eliberării sociale”⁵⁸. Activitatea intensă desfășurată de clasa muncitoare și de mișcarea socialistă din Transilvania, mai ales după izbucnirea revoluției burghezo-democratice din Ungaria (concretizată, între altele, în demonstrații politice, constituirea consiliilor muncitorești și a gărzilor naționale etc.), a făcut ca, în urma largi consultări populare, din rîndul celor 1228 deputați ai Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia să facă parte și 150 de reprezentanți ai celor peste 60.000 muncitori organizați, iar în cadrul celor peste 100.000 participanți la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, să fie cca. 10.000 muncitori.

Contribuția reprezentanților clasei muncitoare și ai socialiștilor transilvăneni a fost *determinantă* pentru conținutul Rezoluției Marii noastre Uniri⁵⁹.

După marele eveniment istoric de la 1 decembrie 1918, Congresul Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat, ținut la Sibiu în zilele de 19—20 ianuarie 1919, declara că era: „în deplin acord cu ținuta delegaților social-democrați, care la Adunarea națională din Alba-Iulia, în concordanță cu voința întregului neam românesc, au votat pentru unirea tuturor românilor“, unirea fiind, după părerea participanților la acest congres, „o necesitate istorică, bazată pe dreptul de liberă dispoziție al tuturor popoarelor”⁶⁰.

DUMITRU V. FIROIU

⁵⁶ E. Cimponeriu, *Reșița luptătoare*, p. 24.

⁵⁷ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, în *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1975, p. 625—626.

⁵⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, 1 decembrie 1978*, Editura politică, București, 1978, p. 11.

⁵⁹ Vezi Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 361—394; A. Deac, *Marea Adunare Națională română constituantă de la Alba Iulia, în 1918. Unirea Transilvaniei cu România*, p. 586—634; Dumitru V. Firoiu, *Rezoluția de Unire — expresie a profundului democratism al actului de la 1 decembrie 1918*, în *Studia*, Iurisprudentia, 1/1979, Cluj-Napoca, 1979, p. 3—12.

⁶⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 157.

LE DROIT DE L'ORGANISATION EN TRANSYLVANIE (1849—1918)

(Résumé)

L'auteur vient d'analyser une problème très importante de l'histoire de la Roumanie moderne: le droit de l'organisation en Transylvanie, pendant une période, dans laquelle, la plupart du temps, cet ancien territoire roumain a été sous la domination du dualisme autrichien-hongrois.

L'auteur met en lumière la manière spécifique dans laquelle les classes dirigeantes ont réglementé l'exercice de ce droit vital pour la lutte de la classe ouvrière.

Les organisations politiques et professionnelles de la classe ouvrière pouvaient être constituées seulement par l'approbation du Ministère d'Intérieur d'Hongrie, c'est-à-dire, les dispositions des ordonnances ministérielles — d'actes législatives qui ont réglementé l'exercice de ce droit, et qui commençaient avec les ordonnances n° 1394 de 1873 et n° 1508 de 1875.

De cette étude se dégage le caractère restrictif, réactionnaire de cette réglementation. En même temps, l'auteur souligne, avec beaucoup d'exemples, la nature abusive de l'attitude du Ministère d'Intérieur d'Hongrie vis-à-vis de la lutte pour l'organisation de la classe ouvrière.